

УДК 378.147: 378.115

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ

Мельник О.В., аспірант
кафедри педагогіки та психології

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті надано визначення поняттю «педагогічні умови професійної підготовки викладачів економічних дисциплін». Крім того, у процесі дослідження виявлено педагогічні умови професійної підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін професійно-технічних закладів Німеччини та проаналізовано, як ці умови впливають на систему професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: педагогічна умова, професійна підготовка, соціальний запит, модуляризація, практико-орієнтований підхід, суб'єктна орієнтованість методів навчання.

В статье дано определение понятию «педагогические условия профессиональной подготовки преподавателей экономических дисциплин». Кроме того, в ходе исследования выявлены педагогические условия профессиональной подготовки будущих преподавателей экономических дисциплин профессионально-технических заведений Германии и проанализировано, как эти условия влияют на систему профессиональной подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: педагогическое условие, профессиональная подготовка, социальный запрос, модуляризация, практико-ориентированный подход, субъектная ориентированность методов обучения.

Melnyk O.V. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TRAINING OF VOCATIONAL TEACHERS OF ECONOMICS AT GERMAN UNIVERSITIES

In the article the term of "pedagogical conditions of professional training of future vocational teachers of economics" is defined. In addition, the study has explored pedagogical conditions of the above mentioned training at German universities and it is analyzed how these conditions affect the training of future specialists.

Key words: pedagogical conditions, professional training, social demand, modularization, practice-oriented approach, subject-oriented teaching methods.

Постановка проблеми. Для того щоб зрозуміти успішність функціонування окремої системи, необхідно проаналізувати кожен її елемент та умови, що визначають її успішність. Професійна підготовка викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти України є важливим елементом професійної освіти. Перспективи розвитку цієї галузі є «пріоритетними напрямками соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника економічного й духовного розвитку українського народу, необхідністю адаптації до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням в європейський і світовий освітній та інформаційний простір» [5]. Німецька система професійної підготовки зарекомендувала себе як ефективна, тому вона стала об'єктом нашого дослідження, а точніше, виявлення педагогічних умов, в яких функціонує система професійної підготовки викладачів економічних дисциплін в Німеччині, та аналіз, як кожна з виявлених умов впливає на функціонування системи загалом та на кожен її елемент зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Педагогічним умовам професійної

підготовки фахівців присвячені роботи таких вчених, як: В. Стасюк, Ю. Нагорнов і А. Нагорнова, О. Чепка, С. Савельєва, В. Манько, Л. Хоменко-Семенова, О. Бражнич та інші. На пострадянському просторі окремі аспекти західноєвропейської системи освіти вивчали Н. Абашкіна, А. Андрощук, С. Бобраков, Л. Зязюн, К. Корсак, В. Луговий, В. Майборода, О. Матвієнко, Н. Ничкало, О. Романовський, Л. Пуховська, А. Турчин. Однак комплексного аналізу педагогічних умов професійної підготовки викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти в Німеччині у вітчизняній педагогічній науці не було здійснено, чим і зумовлена тема нашого дослідження.

Постановка завдання. Професійна підготовка викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти в університетах Німеччини зарекомендувала себе як досить ефективна. Підтвердженням тому можуть слугувати статистичні дані у відкритому доступі федеральної землі Саксонія – так лише 15% опитаних випускників були незадоволені структурою і змістом навчальної програми і менше 1% випускників залишались безробітними через 8 місяців після випуску [11, с. 37]. Дослідження, яке прово-

дилось у федеральній землі Баден-Вютенберг, показало, що 90% опитуваних випускників університету Констанц задоволені своєю роботою після випуску [17, с. 95]. Ці показники характеризують систему професійної підготовки як ефективну, оскільки майже всі студенти знайшли робоче місце і задоволені ним (щодо сфер зайнятості випускників даних знайти не вдалось). Отже, завданням статті є виявити, проаналізувати педагогічні умови професійної підготовки викладачів економіки професійно-технічних закладів в університетах Німеччини та розглянути, як ці умови впливають на систему професійної підготовки загалом і на кожен елемент зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умова – філософська категорія, в якій «відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує» [8, с. 482]. Словник з освіти та педагогіки дає таке визначення терміну «умова» – «сукупність перемінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку; виховання і навчання, формування особистості» [4, с. 36].

Науковці Ю. Нагорнов та А. Нагорнова [3, с. 11] виділяють методологічне, організаційно-управлінське, матеріально-технічне, кадрове та методичне забезпечення процесу підготовки як групу найбільш загальних умов професійного становлення майбутніх учителів.

Заслугує уваги дисертаційне дослідження О. Чепкої [10], в якому автор виокремлює три групи організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів: макроумови, мезоумови та мікроумови. До макроумов, на думку дослідниці, належать соціальне замовлення суспільства в підготовці майбутніх учителів, розробку й узгодження нормативних документів; до мезоумов – професійну орієнтацію та професійне становлення майбутніх учителів на етапі педагогічного коледжу, їх професійну адаптацію у процесі здійснення наступності в навчальному комплексі та професійне вдосконалення на етапі навчання в педуніверситеті; до мікроумов – актуалізацію суб'єктивного досвіду студентів, набутого на етапі навчання в педкомплексі.

Вартю розгляду є авторська концепція педагогічних умов формування професійної компетентності вчителя в освітньому процесі у ВНЗ С. Савельєвої. До таких педагогічних умов, на її думку, належать орієнтація на суб'єктність особистості, яка здатна до самоідентифікації та самоактуалізації; створення креативного середовища; спо-

нукання до рефлексивної діяльності; діалогізація освітнього процесу [6, с. 82].

Узагальнюючи проаналізовані доробки дослідників, у нашому дослідженні під педагогічними умовами професійної підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін у вищих навчальних закладах ми розуміємо єдність зовнішніх і внутрішніх факторів навчально-виховного процесу (а саме теоретично-практичної підготовки), від реалізації яких залежить набуття компетенцій майбутніми викладачами економічних дисциплін.

У процесі нашого дослідження були виявлені такі педагогічні умови професійної підготовки викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти у вищих навчальних закладах Німеччини:

- соціальний запит (макроумова), який створює позитивну ціннісно-мотиваційну орієнтацію до навчання;
- модуляризація змісту навчання на принципах послідовності і зв'язності (мезоумова);
- професійна спрямованість навчання;
- суб'єктна орієнтованість методів і форм навчання.

У статті буде коротко розглянуто, як ці умови впливають на організацію, структуру і зміст навчального процесу майбутніх викладачів професійно-технічних закладів освіти.

На початок зимового семестру 2016 р. у Німеччині нараховувалось 427 вищих навчальних закладів [13]. З них 23 виші навчальні заклади пропонували професійну підготовку викладача економіки для закладів професійно-технічної освіти і здобуття освітнього ступеня «магістр». У відсотковому співвідношенні це становить більше 5%. На нашу думку, це досить великий відсоток для однієї фахової спеціальності, що свідчить про достатній запит із боку суспільства і потребу у кваліфікованих викладачах економіки для закладів професійно-технічної освіти. Для порівняння, в Україні, за даними державної служби статистики, станом на початок 2015 навчального року в Україні нараховувалось 277 вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації [1]. З них шість (Бердянський державний педагогічний університет, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Мукачівський державний університет, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Українська інженерно-педагогічна академія, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) пропонували навчання за напрямом підготовки 6.010104 «Професійна освіта. Еко-

номіка» відповідно до даних, розміщених у відкритому доступі в мережі Інтернет, що, у свою чергу, становить трохи більше 1% від загальної кількості вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації, які надають освітні послуги. Отже, кількість навчальних закладів, що пропонують освіту за спеціальністю «Економічна педагогіка», свідчить, що соціальний запит на викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти Німеччини вищий, ніж в Україні, і це, ми вважаємо, є першою умовою для ефективно подальшої професійної підготовки цих фахівців, тобто це макроумова професійної підготовки майбутніх викладачів, якщо використовувати класифікацію організаційно-педагогічних умов професійної підготовки О.Чепкої.

Розглянемо більш детально структуру освіти за спеціальністю «Педагогіка економічних дисциплін / Економічна педагогіка» в контексті Болонського процесу та впливу на неї модуляризації змісту навчання.

Загалом професійна підготовка викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти Німеччини, що охоплює практичний компонент, складається з двох фаз:

- теоретично-практичне навчання в університеті (для здобуття рівня бакалавра і магістра), включаючи шкільну практику;
- практичне стажування (*Vorbereitungsdienst / Referendariat*) у професійних школах.

Обидві фази навчання мають приймати до уваги як виховний, так і навчальний процес, а також бути орієнтованими на професійну спрямованість навчання.

Навчальна програма побудована з окремих модулів. Модулі є обов'язковими, обов'язковими на вибір і вибірковими. Обов'язковий модуль – це модуль, який студент у будь-якому разі повинен пройти відповідно до своєї кваліфікації. Один модуль – це завершена в часі і процесі одиниця навчання. Т. Дайсінгер пояснює, що під модуляризацією розуміють розподіл навчання в тематично організовану окрему єдність, яка завершується іспитом. Як він відзначає, в університеті Констанц модуль охоплює матеріал одного семестру, одного року або навіть кількох семестрів. В описах модулів міститься детальна інформація про зміст, кваліфікаційні цілі, форми навчання, вимоги до вивчення цього модуля, кількість балів (пунктів) і оцінки, навчальне навантаження та інша інформація [12]. Модулі побудовані таким чином, щоб підтримувати принцип зв'язності і логічності навчання, та включають заняття і самостійну роботу студента. Як

правило, модуль вважається закритим за умови успішного складання іспиту. Лише в деяких випадках модулі можуть вважатися закритими на основі набраних балів з огляду на складання модульних тестів. Кожен модуль оцінюється відповідно до європейської кредитно-модульної системи, в якій один кредитний пункт відповідає 30 академічним годинам. Максимальне навчальне навантаження на академічний рік становить 1 800 академічних годин.

Модуляризація навчальної програми покликає:

- усунути дублювання, часові і логічні розриви між різними дисциплінами, посилити зв'язок між окремими предметами;
- підвищити якість навчання;
- підвищити ефективність самостійної роботи студентів.

Отже, педагогічною умовою ефективно професійної підготовки майбутніх викладачів економіки в Німеччині є модуляризація змісту навчання на принципах послідовності і зв'язності.

Шкільна практика є невід'ємною частиною теоретично-практичної підготовки в університеті. Структура й організаційні форми шкільної практики в університетах значно різняться. Практика відрізняється тривалістю, часовою інтеграцією в навчальні плани, а також змістовим акцентом [14, с. 89]. К. Шепер класифікував різні типи практики відповідно до моделей професійної підготовки різних університетів. Він виділяє чотири моделі університетської практики:

1) більшість університетів проводять *коротку педагогічну практику*, тривалість і методична організація якої сильно варіюється залежно від університету і федеральної землі;

2) додатково існує *практика з фахового предмету* відповідно до вимог принципу полівалентності навчальних планів;

3) у *паралельній структурі теоретичних і практичних частин*, як, наприклад, Райнланд Пфальц, практика проводиться на обох рівнях – бакалавра і магістра – та супроводжується теоретичними заходами;

4) існують також моделі з *практичним семестром* (Йена та Постдам), який передбачає практику протягом кількох місяців із супроводжуючими заходами [16, с. 32].

Якщо в першій фазі навчання, тобто навчання в університеті, практична частина займає не більше 30% навчального плану, то друга фаза професійної підготовки, педагогічне стажування (*Referendariat*), повністю фокусується на практичній підготовці до педагогічної діяльності. Тривалість попереднього педагогічного стажування

(Vorbereitungsdienst / Referendariat) становить мінімум 12, максимум 24 місяці.

Отже, черговою педагогічною умовою є професійна спрямованість навчання, що знайшла своє вираження в практико орієнтованому підході, який є панівним, починаючи з 80-х рр. ХХ ст. [18, с. 2], і реалізується через послідовну організовану педагогічну практику і подальше педагогічне стажування.

Розглядаючи методи викладання економічних дисциплін, аналізуючи цілі навчальних програм, ми можемо спостерігати перенесення акценту з традиційних методів викладання на так звані «студентоцентровані» (student-centered) методи. Що стосується вищої школи Німеччини, тут є свої особливості і тенденції, які досліджуються науковцями. Л. Корнева, вивчаючи методи навчання в системі підвищення кваліфікації управлінських кадрів у Німеччині, відзначає, що в цій країні, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., пріоритетними методами навчання в системі підвищення кваліфікації керівних кадрів є інтерактивні методи, де головна увага приділяється практичному відпрацюванню переданих знань, умінь і навичок. У сучасній практиці підвищення кваліфікації керівних кадрів в Німеччині найбільш поширеними є наступні активні методи навчання: тренінги, програмоване, комп'ютерне навчання, навчальні групові дискусії, case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій), ділові та рольові ігри [2].

Своїми емпіричними спостереженнями щодо інновацій у сфері викладання у вищій школі Німеччини ділиться В. Серова, яка брала участь у стажуванні з метою підвищення кваліфікації і професійної підготовки в Німецькій академії менеджменту в Нижній Саксонії в м. Целле. Вона зазначає, що провідним моментом у навчальному процесі є свобода і самостійність навчання, а основною концепцією є теза: «Наріжні камені навчання – це знання і розуміння» [7, с. 264].

Одним із основних методів подачі нового матеріалу блоку економічних дисциплін залишається лекція. Однак, на відміну від традиційної лекції, викладачі активно застосовують метод перевернутого навчання (flipped classrooms). Суть цього методу полягає в тому, що студенти ознайомлюються з матеріалом лекції до початку лекції, використовуючи відеоматеріали або інші матеріали, рекомендовані викладачем. Цей метод полегшує перехід навчання, в центрі якого викладач, до навчання, в центрі якого студент і його пізнавальна діяльність. Як правило, університети користуються навчальною платформою ILLIAS,

що значно спрощує і пришвидшує процес навчання як для студентів, які в будь-який час і з будь-якого місця мають доступ до лекційних матеріалів та навчальної або рекомендованої викладачем літератури, а також викладачам, які одночасно можуть взаємодіяти з усіма студентами, які бажають або повинні вивчати їхній предмет. Цікавим є той факт, що лекції проводяться без семінарських занять. Якщо в студента виникають питання щодо матеріалу лекції або питання щодо додаткової літератури, то він може відвідати тьюторат (консультацію), яку проводять у визначений час асистенти лектора. На тьюторатах студент може поставити питання та обговорити незрозумілий для нього матеріал.

Викладачі використовують різноманітні методи для передачі отриманих знань. Найчастіше використовуються метод кейсів, моделювання, дебати, ділові ігри, крім того, застосовуються методи економічної науки і математики, як-от: кількісний аналіз, імітаційна модель, виробнича практика, економічний проект [15]. Навчальний час розподілений так, що більше 60% присвячено самостійній роботі студента, що є цілком закономірним. Метод проектів у рамках проектного навчання стає провідним. Проектно-орієнтоване дослідження є теж однією з інноваційних технологій. Завдання викладача – дати позитивне спрямування студенту, визначити відповідні рамки, умови й кінцевий результат. За умови правильного застосування такої технології на завершальному етапі студент повинен діяти компетентно. Методологія компетентності полягає в здатності випускника до самостійного проведення дослідження, публікації та презентації результатів досліджень. Отже, третьою педагогічною умовою професійної підготовки викладачів економічних дисциплін у вищих навчальних закладах Німеччини є перенесення акценту з навчання, в центрі якого викладач, на навчання, в центрі якого студент та його пізнавальні інтереси, у зв'язку з цим відбувається переформатування традиційних методів і форм навчання на суб'єктно-орієнтовані, інноваційні та інтерактивні, що активізують пізнавальну діяльність студентів завдяки використанню прогресивних інформаційно-комунікативних технологій та новітніх педагогічно-психологічних досліджень.

Висновки з проведеного дослідження. Підбиваючи підсумки, ми можемо визначити основні педагогічні умови, які, на нашу думку, визначають ефективність функціонування системи професійної підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін для закладів професійно-тех-

нічної освіти Німеччини. Першою умовою є високий соціальний запит на викладачів економіки для професійно-технічних закладів освіти Німеччини, що створює позитивну мотиваційно-ціннісну орієнтацію. Другою і третьою умовами є модуляризація змісту навчання та професійна спрямованість навчання. Останньою умовою є суб'єктна орієнтованість форм і методів навчання (студентоцентроване навчання) і, у зв'язку з цим, переформатування традиційних методів і форм на інноваційні та інтерактивні, що активізують пізнавальну діяльність студентів завдяки використанню прогресивних інформаційно-комунікативних технологій та новітніх педагогічно-психологічних досліджень.

Матеріалом подальших досліджень може стати детальний аналіз кожної окремої педагогічної умови, їхня адаптація до української системи професійної підготовки майбутніх викладачів економіки професійно-технічних закладів освіти з подальшим формуванням рекомендацій для їхнього запровадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Корнеева Л. Современные интерактивные методы обучения в системе повышения квалификации руководящих кадров в Германии: зарубежный опыт / Л. Корнеева // Университетское управление. – 2004. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecsocman.hse.ru/univman/msg/16944548.html>.
3. Нагорнов Ю., Нагорнова А. Характеристика педагогических условий профессиональной подготовки студентов технических специальностей / Ю. Нагорнов, А. Нагорнова // Современные исследования социальных проблем. – 2012. – № 10 (18) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2012/10/nagornov.pdf>.
4. Полонский В. Словарь по образованию и педагогике / В. Полонский. – М.: Высш. шк., 2004. – 512 с.
5. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>.
6. Савельева С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза. [Монография] / С. Савельева. – Воскресенск: Коломна, 2012. – 218 с.
7. Серова В. Инновации и некоторые особенности преподавания в высших школах Германии / В. Серова. // Вестник Казанского технологического университета. – 2011. – № 5. – С. 263–266.
8. Український радянський енциклопедичний словник : в 3 т. / [авт.-уклад. Бабичев Ф.]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1987. – Т. 3. – 736 с.
9. Хоменко-Семенова Л. Педагогічні умови формування готовності майбутніх соціальних працівників до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socd.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.19.252.pdf>.
10. Чепка О. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. Чепка ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 20 с.
11. Absolventinnen und Absolventen der Abschlussjahrgänge 2007/08 und 2008/09 der Studienfächer: Betriebswirtschaftslehre, Volkswirtschaftslehre, Wirtschaftsingenieurwesen, Wirtschaftsinformatik, Wirtschaftspädagogik und Verkehrswirtschaft. // DRESDNER ABSOLVENTENSTUDIE NR. 33. – 2010. – P. 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://tu-dresden.de/zqa/ressourcen/dateien/publikationen/Abs-Stud_33?lang=de.
12. Deißinger T. Handelslehrer a la Bolognese: der Studiengang Wirtschaftspädagogik an der Universität Konstanz und seine Überführung in die Bachelor-Master-Struktur. / T. Deißinger, M. Ruf. – 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : nbn:de:bsz:352-opus-1839.
13. DeStatis. Staatliches Bundesamt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/BildungForschungKultur/Hochschulen/Tabellen/HochschulenHochschularten.html>.
14. Gröschner A. Wirkt, was wir bewegen? – Ansätze zur Untersuchung der Qualität universitärer Praxisphasen im Kontext der Reform der Lehrerbildung / A. Gröschner, C. Schmitt. // Erziehungswissenschaft. – 2010. – № 40. – С. 89–97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pedocs.de/volltexte/2012/2738/pdf/Groeschner_Alexander_Schmitt_Cordula_Wirkt_was_wir_bewegen_2010_D_A.pdf.
15. Hedtke R. Ökonomisches Lernen. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uni-bielefeld.de/soz/ag/hedtke/pdf/oekon_lernen_handb-lang.pdf.
16. Schaeper K. Lehrerbildung nach Bologna / K. Schaeper // Die Zukunft der Lehrerbildung. Entwicklungslinien – Rahmenbedingungen – Forschungsbeispiele / Lütgert, W., Gröschner, A., Kleinespel, K.. – Weinheim: Beltz, 2008. – С. 27–35.
17. Stolle M. Masterarbeit zum Thema "Berufserfolg von Wirtschaftspädagogen in den ersten Jahren nach dem universitären Studienabschluss" / Max Stolle. – Konstanz, 2014. – 106 с.
18. Tramm T. Lehrerbildung für den berufsbildenden Bereich in Deutschland zwischen Wissenschaft und Praxisbezug. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ew.uni-hamburg.de/ueber-die-fakultaet/personen/tramm/files/lehrerbildung-fuer-den-berufsbildenden-bereich.pdf>.